

SVERIGES ALLMÄNNA KONSTFÖRENINGIS PUBLIKATION XV

anxaf
88-B
17298
v.1

SIMON MARCUS LARSSON

1825—1864

ETT SVENSKT KONSTNÄRSÖDE

AV

AXEL GAUFFIN

SVERIGES ALLMÄNNA KONSTFÖRENINGIS PUBLIKATION XV.

SIMON MARCUS LARSSON

1825—1864

ETT SVENSKT KONSTNÄRSÖDE

AV

AXEL GAUFFIN

STOCKHOLM

KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SONER

1907

I.

UNGDOMSÅREN TILL 1852

Digitized by the Internet Archive
in 2015

<https://archive.org/details/simonmarcuslarss01gauf>

FÖRORD.

Den framställning av Marcus Larssons liv och verk, varav den första och kortare delen härmed överlämnas till Konstföreningens medlemmar, utgör frukten av ingående arkiv- och biblioteksforskningar samt tavelstudier i offentliga och enskilda samlingar, som författaren under det gångna året har bedrivit såväl inom Sveriges gränser som i Köpenhamn, Berlin, Düsseldorf, Helsingfors och Borgå. Till dessa källor kommer emellertid ännu en — muntliga och skriftliga meddelanden till författaren från Larssons ännu kvarlevande samtida. Ehuru snart ett halvt sekel har förflutit, sedan konstnären slutade sin skiftande bana, har jag lyckats finna flera personer, som ha stått honom nära under olika perioder av hans liv och som ha lämnat mig högst intressanta notiser om människan och målaren. Att jag ej har begagnat mig av detta värdefulla material utan att först ha låtit det undergå en tillbörlig kritisk sovring är självklart.

Tyvärr är den person, som jag i detta sammanhang främst av alla skulle ha velat tacka, ej längre bland de levandes tal. Den 5 oktober innevarande år avled i Stockholm i en ålder av 86 år änkefru Ingrid Ekman, den sist kvarlevande ur den larssonska syskonringen. För den gamla stod ännu några månader före hennes slut ungdomsminnena klara och med varmt intresse omfattade Marcus Larssons älsklings-syster detta arbete, som tack vare henne blev riktat med så många värdefulla smådrag.

Om det särskilt var Larssons släkthistoria och barndom, som genom fru Ek-mans minnen blevo belysta, har jag för konstnärens senare tid funnit den värdefullaste muntliga källan i hans kamrat från akademien, den gamle konstnärsveteranen C. G. V. Carleman, som intill slutet förblev en av Larssons närmaste vänner. En annan av dennes konstnärskamrater, den kände norske målaren Morten Müller, som jag uppsökt i Düsseldorf, har för mig skildrat några hittills obekanta episoder från Larssons stockholms- och düsseldorfperioder. Bidrag till mästarens ungdomshistoria ha lämnats av kabinettskammarherrn, friherre F. Wrangel på Ellinge, v. härads-hövding Gustaf Gavelius, f. d. fanjunkaren vid Kungl. Sm. husarreg. O. A. Svenson

i Österökna och skolläraren Joh. E. Thorin, Åtvidaberg, m. fl. Skriftställaren Birger Schöldström har ur sina outtömliga samlingar beredvilligt framletat några larssoniana. Fru Julia Cedergren, född Cedergren, har med stort tillmötesgående ställt till mitt förfogande sin faders, kvartermästaren och marinmålaren Pehr Cedergrens efterlämnade anteckningar.

Jag vill begagna tillfället att här tacka min vördade lärare professor E. Wrangel och amanuensen doktor John Kruse för de nyttiga upplysningar och råd de under arbetets gång ha givit mig, samt intendenten C. L. Looström och arkivarien J. H. A. Flodmark för deras stora tillmötesgående vid mina forskningar.¹

Slutligen tillåter jag mig här att ännu en gång bedja de personer, som inneha tavlor, teckningar eller brev av Marcus Larssons hand, att därom till undertecknad godhetsfullt insända uppgift.

Lund i november 1906.

Axel Gauffin.

INLEDNING.

Ingen av våra målare från 1800-talets början har väl haft så stor betydelse för den svenska konstutvecklingen som *Carl Johan Fahlerantz*. Under sin långa lärareverksamhet kom den store romantikern i tillfälle att utöva inflytande på vitt skilda begåvningar, som togo upp olika sidor av mästartens konst. Hur rik på impulser denna konst i själva verket var, blir tydligt, när man ser två så grundolika konstnärer som *Wickenberg* och *Marcus Larsson* taga arv efter honom. I *Wickenbergs* finstämda och känsliga ateljerbilder är det företrädesvis det holländska momentet från *Fahlerantz'* stämningslandskap, som blir iögonfallande. Man märker ansatser till något mera, men, som *John Kruse* i sin förtjänstfulla monografi över konstnären säger, »under sitt korta jordeliv hinner han aldrig mycket över detta andrandsstadium». Så kom *Wickenbergs* konst att peka mera bakåt än framåt. Den har ett i högsta grad aristokratiskt väsen, men dess blod tål ej vid att ytterligare förtunnas — hos nästa generation blir den holländska stilen till ett tomt skal. Här har utvecklingen kommit in på en frusen stig, som slutar vid *Stäcks* »haarlemska stadsport».

Men för *Fahlerantz* hade studiet av holländarne endast varit ett moment. I hans svenska stämningslandskap fanns ansatsen till vida mer än en pastichekonst. Där låg ett frö till nationell landskapsmålning, som blott behövde omplanteras från romantikens drivhusjord till realismens hårdarbetade men fruktbara åker för att skjuta upp i en kraftig planta. Men omplanteringen fordrade ett kraftgeni, och det dröjde länge, innan vår konst fann sin man. De främmande konstnärer, som vid denna tid kommo till Stockholm med nya idéer, norrmannen *Callmeier*, den förtyskade Dahls lärjunge, och sachsaren *Etzdorff*, stannade för kort tid i Sverige och voro väl för obetydliga för att få något inflytande på vår konstutveckling. Våra romafarare med *Palm* i spetsen fångades av Campagnans stiliserade linier och offrade mer eller mindre åt det historiska landskapet. Gamle *Sandberg*, den samvetsgranne och aktade akademikern, rådde väl sina elever att gå till naturen men saknade själv kraft att gå före.

Det blev Marcus Larsson förbehållet att gjuta mörk i det Fahlcrantzskå stämningsskildringen. Men de första dukar han signerade stodo ännu helt i den gamle romantikerns tecken, och det dröjde ganska länge, innan han fann sig själv. Det skall bliva ämnet för dessa blad att följa den unge landskapsmålarens utvecklingskurva från romantik till realism.

Sina första framgångar skulle Larsson emellertid vinna inom ett mer begränsat område — marinmålningen. Hans föregångsman här, kapten *Berger*, hade varit en samvetsgrann målare av små sjöstycken med olivgrönt vatten, stiliserade, korta vågor och petigt utförda detaljer. Men om vi också i Larssons äldre mariner stundom spåra hågkomster från Berger, fanns det dock ej något djupare samband mellan den senares beskedliga gemytlighet och den förres oberäkneliga genialitet. Liksom Larssons vildmarkslandskap först under studieåren i Düsseldorf skulle få det storstilade drag, som vi beundra hos dem, var det även utom Sveriges gränser, som vår störste marinmålare »lärde sig att måla en bölja».

MARCUS LARSSON.

Oljemålning på duk av Jul. Alexis Wetterbergh 1851. Tillhör fröken Ekman, Stockholm.

I.

PÅ LILLA ÖRSÄTTER OCH I LINKÖPING.

»Det var en gång» — så skulle väl Marcus Larsson ha börjat sin levnadssaga, om han hade tecknat upp den själv. Var han ej svinaherden, som med en axelrörelse hade låtit förnedringens maskeraddräkt falla och så med ens för en applåderande publik stod fram som en sagoprins, strålade av snillets eld, slösande sin konst och ströende sitt guld för alla himmelens vindar? Men svinaherdens mantel kunde han ej skilja sig från, och ännu hände det, att han förklädde sig i den vanda dräkten. Och hur han draperade dess veck, märkte han ej, att den stundom släpade i smuts och stänkte ned hans fursteskrud.

En dag slocknade hans snille, och guldets tog slut. Då blev manteln hans tiggarekåpa och hans svepningsduk.

Svinaherdens mantel, den låga härkomsten — hur ofta skröt ej Marcus Larsson därmed på den tid, när han redan hade slagit igenom som målare. Hans

Fot. Joh. E. Thorin.

LILLA ÖRSATTER, MARCUS LARSSONS BARNDOMSHEM.

åldriga syster har berättat mig, hur det kunde reta henne att höra brodern skildra sitt föräldrahem som en fattigmans boning för att därigenom desto mera framhäva, att han hade blott sitt snille att tacka för sin framgång. Aldrig kunde hon förlåta honom, att han på detta sätt förnekade den uppfostran han hade åtnjutit. »Du skall få se, att du en dag blir straffad», sade hon. Men Marcus fann, att posen gjorde sig bra, och när han en gång hinner så långt i ryktbarhet, att tidningarna börja skriva hans biografi, tar legenden form. Man kallar hans fader en fattig bonde — »ein armer Bauersmann»² — mer välsignad med barn än med ägodelar, och familjens levnadsvillkor skildras i mörka färger.

Det är, som om den excentriske konstnären hade blivit självsuggererad av den mytbildande kraft, som han utövade, var han drog fram, och som skapade alla dessa mer eller mindre underbara historier, bakom vilka ju i de flesta fall låg gömd en gnista sanning, som av beundrande eller avundsjuka andar hade blåsts upp till en fantastiskt flammande låga.

Men sannsagan om Marcus Larsson lyder så här:

Där Linköpingsvägen från Åtvid når fram till den fagra Örnsjön och på avstånd följande den skogiga stranden viker av åt väster, upptäcker den resande till vänster om vägen bland åkrar och fält en klunga röda trähus. Det är Lilla Örsätter, Marcus Larssons barndomshem.

Släkten Larsson var gammal på gården. Här hade Marcus' fader, Arvid Larsson,³ på sin tid tagit arv efter sin fader, och här bodde han tillsammans med sin mor, när han från gården Mjellerum i Kisa församling hemförde Eva Sophia Fridman⁴ som sin brud. Åt henne skänkte han stället i morgongåva. Detta hände den 25 juni år 1811.

FRU EVA SOPHIA LARSSON, F. FRIDMAN.

Ofullbordad oljemålning av Carl Staaf. Tillhör fröken Ekman, Stockholm.

Arvids mor bodde emellertid kvar på gården i ett par rum. Men hon var en amper gumma, som inte var god att dragas med, och fast unga fru Eva var en blid och undfallande natur, kunde hon ej i längden nöja sig med att ej vara härskarinna i eget hus. För att undvika slitningar inom familjen och skaffa sin hustru en friare ställning arrenderade då Arvid Larsson gården Räckskog, belägen ett par mil därifrån i Kettilstads församling. Här föddes de fem älsta barnen, Ludvig 1813, Charlotta Augusta 1815, Lars Georg, kallad Göran, 1818, Amalia Sofia 1820 och Ingrid Helena 1822. Men gumman Larsson var innerst mycket fästad vid sin svärdotter och gick och vantrivdes på det tomma Örsätter. Och så förmådde hon sonen att flytta tillbaka till fädernegården, där de yngsta barnen sågo ljuset: Simon Marcus den 5 januari 1825⁵ och Fredrik Teodor 1832.

Det var i ett välmående och ansett hus den stora barnskaran växte upp. Lilla Örsätter hade rykte från fordom att vara den kanske gästfriaste gården i trakten, där främlingen alltid var välkommen och dit vännerna längtade att komma åter. Ty där sparades icke på välfägnaden, rusthållare Larsson tömde gärna ett glas med sina gäster, och den befallande, despotiske husbonden kunde, när han ville, vara ganska charmant, om också bondkavaljeren hjärt nog stack igenom. Fru Eva var dock medelpunkten i hemmet och vann allas hjärtan med sitt stilla, vänsälla väsen, liksom hon var en ögonfröjd att skåda med sina hjärtegodas ögon, sina nobla drag och sin ståtliga hållning.

Arvid Larsson ville ha sina barn väl uppfostrade, och när de fyra älsta voro stora nog, skickades de in till skolorna i Linköping, där Charlotta fick hushålla för sina syskon. Marcus och Fredrik fingo sin första undervisning för en informator i hemmet. Ingen av de båda gossarne hade någon vidare läslust — Fredrik väl minst. Men fadern såg likväl intelligensen lysa ur Marcus' ögon, och så skjutsades denne, när den tiden kom, in till Linköping för att börja i katedralskolan. Det var vårterminen 1835, som den tioårige pysen sökte och fick inträde i apologist skolans lägsta avdelning. Inackordering hade han funnit hos en regementstrumslagare för 7 rdr rgs i månaden, ett för allt.

Med sin penalism och sitt föråldrade pluggsystem torde Linköpings skola vid denna tid ej hava varit något himmelrike för eleverna. Och långsamt gick det att krypa uppför lärdomsstegen, om begåvningen och fliten voro aldrig så stora. Louis de Geer, som lämnade läroverket två år, innan Marcus Larsson gjorde sitt inträde där, ger i sina »Minnen» en målande skildring av skollivet.

»Man satt i varje klass ett år på nedre bänken och ett på den övre. Under det första var man slav och under det andra tyrann. — Skolan började kl. $\frac{1}{2}$ 6 om morgnarna, men var och en hade i sin tur en vecka att vara »tillsägare», och då skulle han först väcka klassläraren kl. 4 och sedan gå upp i skolhuset och skruva från luckorna, elda och tända ljusen i klassrummet innan kl. $\frac{1}{2}$ 6. Upplýsningen utgjordes av talgljus, som sutto i mässingslampetter omkring väggarna, och det var tillsägarens skyldighet att om aftnarna hemtaga dessa, smälta bort den nedrunna talgen och sedan polera dem med krita, vilket icke var något angenämt göra, i synnerhet till följd av det starka os, som den i kakelugnen smälta talgen förorsakade.

Läraren kom aldrig förrän en kvart efter lästimmens början, men denna kvart var den värsta plågotiden för dem, som sutto på nedre bänken. Från det klockan slog, skulle man sitta på sin plats såsom ett tänt ljus. Det var inte nog med att man var rak i ryggen; den skulle vara böjd framåt såsom en sprättbåge, eljest vankades knuffar med knytnävar eller böcker från herrarna på övre bänken, vilka obehindrat gingo bakom bänkarna, vilka saknade ryggstöd.»

Under sådana omständigheter kan man ej förvåna sig över att lille Marcus kände sin läslust ytterligare svalna. Han började roa sig med att sätta ihop små mekaniska leksaker — tills teckningsundervisningen under conducteur Wilh. Blom

tog hela hans intresse fångat och tände första gnistan av den låga, som skulle lysa honom genom livet. Blom påstod sig aldrig hava sett sådana anlag. Innan det första året hade gått, var Marcus den skickligaste tecknaren i skolan, och två år efter sitt inträde vann han ett litet teckningspremium. En åttiotreårig f. d. överste från Dalarne, H. Hertzenhjelm, hade i januari 1837 fängslats såsom vållande till sin sjuttioåriga, sinnessjuka hustrus död. Hans bild gick igenom pressen, och Marcus utförde en så skicklig kopia därav, att det ovannämnda premiet tillerkändes honom för hans teckning.

Vårterminen 1839 hade Marcus fått nog av skolgången och begärde sitt avgångsbetyg »från första avdelningen av lägre Apologist-skolan» för att övergå »till näringar». Betyget lyder:

Allmänt vitsord för flit	a
Christendom	aa
Svenska språket	bb
Allmän historia och geografi	bb
Aritmetik	ba
Seder och uppförande	a
Bergning	a

Alldeles voro likväl icke hans bokliga studier slut, fast han lämnade Linköping. Han fick nu en egen informator vid namn Bäckström, som bodde varannan månad på Örsätter och varannan hos Sleemans på Kammarbo. Hjälpprästen hemma i församlingen, Lindén, meddelade honom också en tid undervisning i språk, särskilt tyska. Men ritningen fångade allt mera hans intresse, och alstren av hans konstflit började snart pryda väggarna i hemmet. Dessa små försök intresserade Arvid Larsson mycket, och ofta kunde han säga till sin son: »Av dig, Marcus, väntar jag mig något stort.» I lantbruket hjälpte den blivande konstnären aldrig till, och när han någon gång, då alla drängarna voro ute, fullgjorde rusthållarens skyldighet att skjutsa för resande, var det mera för ro skull. Det var då det hände vid ett tillfälle, att någon av de åkande uttalade sin beundran över skäckarna. »Å, min far har väl grannare hästar än så!» svarade Marcus Larsson storvulet och smällde med piskan.

Emellertid hade bröderna lämnat hemmet och kommit ut på skilda håll. Baron Adelswärd på Adelsnäs hade velat skänka Ludvig en fänriksfullmakt i faddergåva, men Arvid Larsson hade avböjt presenten. »Vad min son blir, inte blir han militär.» När denne nu ändå valde krigarebanan, måste han nöja sig med utsikten att sluta som underofficer. Göran tog liksom Ludvig värvning vid Smålands husarregemente, där de båda bröderna snart voro kända under namnet »de vackra Larssönerna». — Fredrik hade gått till sjös, rymt från skeppet i någon utländsk hamn och blivit borta.

Marcus blev ensam kvar hemma och genomlevde på fädernegården i lugn och ro sin utveckling. Som en duktig pojke höves, var han utsatt för åtskilliga missöden och farligheter. En gång bröt han benet, när han sprang och lekte på gården.

Och en septemberdag, berättas det, när han i ett större sällskap rodde över Åsunden på väg till Kisa marknad, kantrade båten, och alla ombord utom Marcus drunknade.

Så kom den sentimentala åldern, från vilken vi ännu äga ett minne i den naiva lilla dikt han en julafton — evadagen — skrev till sin mor. För kuriositetens skull vilja vi här avtrycka dessa

Tankar till Mamma!

Du älskade, ömma och redliga mor
Du vänn, utaf dygden som hjertat bebor
ack Eva — min önskan till höjden uppfar
om hälsa och välgång, i sorgfria dar.

Haf tack för hvar Lärdom du ospard mig gett
jag hoppas att Englarne därför berett:
en skinande Ros — i Ditt Sköte . . .
som Alfadern ger till Ditt möte.

Min hälsning, så ringa men ädel den går
af hjertat, min bedjande suckan nu står
om Sälhet och glädje för tiden
Du är ju en Vänn! utaf Friden . . .

Emellertid hade hemmets välstånd börjat rubbas. Redan på Räckskog hade en följd av dåliga år lämnat ladorna tomma. På Lilla Örsätter kom så en annan historia, som på allvar undergrävde Arvid Larssons affärer. Kyrkoherden i Åtvid hade länge väckt sina församlingsbors förargelse genom ett oordentligt leverne, och allmänt önskade man att få honom anmäld, men det var här som så ofta är fallet — ingen ville hålla i skaftet på yxan. Då åtog sig Arvid Larsson saken. Det blev anmälning och rättegång. Saken gick till kungs, och Larsson förlorade.

Rusthållaren sökte glömska för sina sorger vid glaset. Hans trogne dryckesbroder blev en fanjunkare Rydberg. Måhända såddes vid dessa dryckeslag, som de sista åren blevo allt tätare, i den unge Marcus' känsliga sinne det utsäde, som en gång skulle bära en så fruktansvärt rik skörd.

Det blev tid för Marcus att läsa sig fram. Samma dag — den 9 maj 1841 — som han konfirmerades, begrovs fadern. Han hade just suttit en dag och talat om, hur lycklig han var över sina barn, när döden hade kommit i form av ett slaganfall. Bouppteckningen visade föga behållning. Gården måste säljas — fanjunkare Rydberg blev den nye ägaren — och Marcus skulle ut i världen att tjäna sitt bröd. Sadelmakareyrket hade han redan valt en gång, när hans fader hade en sadel-

SVERIGES ALLMÄNNA KONSTFÖRENING
PUBLIKATION XV

makare från Grenna hemma på Örsätter för att utföra en del vagnsreparationer. Dennes arbete följde den unge bondsonen med det allra största intresse. Han kände kallelsen vakna inom sig, och när reparationen var färdig, var hans blivande bana bestämd. Han hade redan förut roat sig med att fläta spånpiskor — nu tog han sig för att fabricera en liten vagn alldeles på egen hand. Fin skulle den vara och efter nyaste modell, d. v. s. med liggsaxfjädrar. Muttrar, saxar och knappar fattades inte, ej heller parstång och svänglar, och allt hade Marcus själv arbetat. Gamle baron J. C. Adelswärd blev så förtjust i den behändiga lilla tingesten, att han betalade den stolte sadelmakaren 50 kr. för densamma. Denna framgång väckte helt naturligt lusten att fortsätta på den så lyckligt inslagna banan. Huvudstaden lockade, och när nu Marcus vid faderns död höll fast vid planerna från gossåren, var hans beslut snart fattat. En dag vandrade han till kyrkoherden och löste sitt prästbetyg.⁶ Där stod att läsa för en och var, att hans kristendom var god och hansandel dygdig — vad hövdes väl mer för att bryta sig en hederlig bana? Så lades helgdagskläderna och den andra lilla packningen tillsammans, och den blivande sadelmakarelärningen gav sig med friskt mod i väg mot obekanta öden.

LANDSKAP MED VATTENFALL.

Oljemålning på duk. Sign. S. M. Larsson 1852. B 54,7: H 35,6. Tillhör herr N. Björkbom.

»ROMULUS» (HUVUD UR ALEXANDERSLAGET).

Ritning i svartkrita. Daterad 1846. Tillhör fröken E. Hörnström, Djursholm.

II.

SADELMAKARELÄRLING OCH AKADEMIELEV.

En gång på 1850-talet, när Marcus Larsson hade kommit till Jönköping med sina tavlor, skyndade stadens blad att intervjua den ryktbare främlingen. I den skildring han då lämnade av sitt liv heter det om hans ankomst till Stockholm: »Anländ till huvudstaden ägde han icke en enda skilling i sin ficka. Blottad på allt ställde han kosan till den första sadelmakareskylt, som han upptäckte, och inträdde i verkstaden, vars ägare, ålderman Hultgren, åt vilken han förtrodde sitt bekymmer, antog honom som lärgosse.»⁷

Här har minnet svikit Larsson. Ställde han vid ankomsten till den vilt främmande staden sina steg till Hultgrens verkstad, så fick han i alla händelser vända åter med oförrättat ärende. Ty efter vad jag har lyckats utforska, var det hos en sadelmakareänka vid namn Lovisa Löfgren, som Larsson fick göra sina första lärospån i det hedervärda yrket. Änkan Löfgren hade sin verkstad Regeringsgatan 51, men Marcus och hans kamrater, gesällen Andreas Svensson och lärlingen Martin Friedrich Brundin, bodde i huset snett emot, Regeringsgatan 54.⁸ Hos Lovisa Löfgren stannade Larsson ett år. Varför han lämnade henne, veta vi ej. Antagligen fann ej

hans sadelmakaregeni nog näring på änkans lilla verkstad. Den 21 juli 1843 inskrevs han på fyra år hos ålderman N. P. Hultgren.⁹

Larssons nya mästare var huvudstadens mest ansedde sadelmakare, och på hans verkstad, Norrlandsgatan 24, var mycket att inhämta för ett vaket öga och en flink hand. Marcus hade sitt gamla intresse kvar och förkovrade sig snabbt i yrket.

Det var emellertid ett hårt liv han förde dessa år. Kl. 5 om morgonen kördes han ned från sin hårda träbrits uppe vid taket. Arbetet var strängt och maten usel — blott någon gång kunde han bättra upp matsedeln med litet skinka eller gåsstek, som mor Eva sände från Kammarbo, där hon hade blivit sällskapsdam hos gumman Sleeman. Ofta måste han på krogen för att hämta brännvin åt gesällerna, och man skulle vara fort tillbaka, annars vankades det stryk. »Men då jag blev gesäll», sade Marcus Larsson, »delade jag i min tur också ut stryk.»¹⁰

Det är vid denna tid vi första gången möta Marcus Larssons namn i den tidningspress, där det några år senare skulle bliva så hemvant. Det var i samband med det s. k. lagersträhleska målet. Kammarjunkare Gerhard Lagersträhle hade, när han på natten den 13 januari 1844 passerade Nya Kungsholmsbron på väg till sin bostad å Kungsholmen, överfallits och mördats under särdeles ruskiga omständigheter. Missdådet väckte ett kolossalt uppseende, och rättegången med de i saken inblandade följdes med spännt intresse. Bland de inkallade vittnena befann sig även »Sadelmakarelärningen Simon Marcus Larsson, i lära hos Sadelmakaren Hultgren». Samma dag som mordet begicks, hade en av mördarne, tapetserarelärningen Lindqvist, på sin mästaresh verkstad stulit en del tagel, som han hade sålt till snickarelärningen Wahlberg, vilken åter i sin ordning hade avyttrat det till Larsson. Den sistnämndes vittnesmål i rättegången kan ju vara av intresse, då det ger en liten inblick i lärningens förhållande till sin mästare. I Stockholms kammarrätts första avdelnings protokoll för den 8 mars 1844 läsa vi:

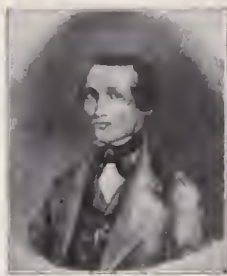
»Sadelmakarelärningen Larsson vidgick, att Snickarelärningen Wahlberg, hvilken varit för Larsson obekant, lördagsaftonen den 13 sistlidne Januari infunnit sig å Sadelmakaren Hultgrens verkstad och åt Larsson till salu utbjudit Ett skålpund tagel; efter det Wahlberg förklarat sig nöjd med det pris, aderton skillingar riksgäldssedlar, som Larsson för taglet bjudit, hade Larsson ingått till sin mästare, som uppehållit sig i ett innanför verkstaden befintligt rum, och af honom, som till Larssons godtfinnande öfverlemnadt att uppgöra köpet, erhållit en sedel å Tolf skillingar Banco; hvarefter Larsson för detta belopp tillhandlat sig taglet utan att ens efterfråga Wahlbergs åtkomst därtill, emedan han icke misstänkt, att ett så obetydligt parti skulle varit orättfånget, och erbjöd sig Larsson att till tapetseraren Westerlund återlemna det köpta taglet utan lösen.

Wahlberg instämde deruti att han till Larsson, på sätt denne nu uppgifvit försalt det tagel, som han den 13 sistlidne januari af Lindqvist å Tapetseraren Westerlunds verkstad emottagit, samt att Wahlberg om sin åtkomst dertill icke underrättat Larsson; men påstod att han sjelf icke kände att Lindqvist taglet olofligen tillgripit.»

Den 15 mars företer Larsson följande intyg: »Att undertecknad återbekommit det ∞ tagel, som Lärlingen Axel F. Lindqvist stal och försålde till Sadelmakarelär-lingen Marcus Larsson hos Sadelmakaren Hultgren, intygas. Stockholm den 12 Mars 1844. F. I. Westerlund.»

Det är sista gången Larssons namn förekommer i protokollen.

Åren gingo. Marcus hade så småningom förstått att göra sig outhärlig för sin mästare. Tack vare sin lilla skolbildning fick han sig snart anförtrott att sköta böckerna, och då Hultgren upptäckte den händighet och smak den raske ynglingen utvecklade i sitt arbete, lät han honom börja att uppgöra förslag till nya vagnsmo-deller. Här fanns tydligen anlag att taga vara på, och så satte Hultgren sin be-gåvade lärling i tillfälle att om aftnarna besöka akademins principskola, där då för tiden så många unga hantverkare brukade utbilda sin färdighet i teckning. Marcus omfattade med förtjusning detta tillfälle att tillfredsställa sin konstnärsdrift och lycka-des snart göra sig bemärkt av sina lärare.¹¹ På högtidsdagen den 19 mars 1846 erhåller »I Elementar Skolorne S. M. Larsson en medalj af 5:te klassen eller jettonen».

S. M. LARSSON.
Lavering av obekant
konstnär.
Nationalmuseum.

Det var antagligen för en teckning i svartkrita, efter tradition kal-lad *Romulus*, vilket namn den även har fått behålla i 1880 års katalog, ehuru man lätt igenkänner det hjälmprydda huvudet från *Alexanderslaget*.¹²

Men sadelmakeriet fick ej bliva lidande för de sköna konster-nas skull, och hela dagen arbetade Marcus flitigt i sitt kall. Han började nå fullkomligheten i konsten att stoppa en stol och gjorde allt vackrare och bättre förslag till åkdon. En gång vann han en-ligt sin uppgift till och med pris för en vagnsmo-dell, som han hade inlämnat till Teknologiska institutet. Ja, ett av hans arbeten nådde ända upp till konungaborgen. Konung Oscar I hade vid denna tid av Öster-rikes kejsare mottagit i present ett präktigt flätat ungerskt ridbetseltyg, och nu beställde H. M. för prins Karls räkning ett dylikt hos Hultgren. Då ingen annan på verkstaden trodde sig om att kunna utföra det svåra arbetet, åtog sig Larsson beställningen och utförde den till högst densammes nådiga belåtenhet. Älderman Hultgren var förtjust över sin skicklige lärling, och den 31 juli 1846 — ett år tidi-gare än från början fastslaget var — anmälde mästaren honom inför Hall- och Manufacturrätten till erhållande av gesällbrev.

»Och alldenstund Rätten inhemtat, att bemålte Larsson så väl sina läroår be-hörigen fulländat, som ock att han af Mästaren i berörde handtering N. P. Hult-gren, hos hvilken Larsson varit i lära, undfått vitsord för godt uppförande och skick-lighet i nyssnämnda handtering, hvarå jemväl prof inför Rätten blifvit företedt; alltså, och i förmåga af 6 Art. 1 § i Kungl. Maj:ts Hall Ordning af år 1770, pröfvar Rätten skäligt härigenom förklara Larsson för en redlig och rättskaffens Gesäll i före-nämnde yrke.»

Men den mänskliga naturen är underlig. Efter fyra års slit och möda hade Larsson nu förvärvat detta med sigill och oläsliga underskrifter prydda dokument, där

man fick läsa »Rättens begäran och önskan, att alla de för hvilka Larsson uppvisar detta Gesäll-Bref, men särdeles in- och utrikes idkare af Sadelmakarehandteringen må låta Larsson åtnjuta den välvilja, som efter hvarje ords beskaffenhet och öfligt bruk en redlig och rättskaffens Gesäll i Sadelmakarehandteringen vederfaras bör.»

Och likväl var han inte nöjd! Han såg på akademien så vackra tavlor och kände något inom sig, som sade, att han också med vilja och flit kunde bliva målare — vem vet, kanske till och med skicklig och berömd! Så starkt var hos honom medvetandet om att bära på något, som ville fram men ej kunde skaffa sig luft inom verkstadens väggar, att han väl förr eller senare hade brutit sig ur sitt fängsel. Men kanske hade han ännu länge tvekat att taga språnget ut i det obekanta, om ej en händelse hade inträffat, som med ett tag skulle öppna fängelseporten för honom och helt omgestalta hans liv.

Bland Hultgrens kunder var en grosshandlare Chr. Aug. Ekström vid Tyska stallplan. Marcus hade ofta arbete i grosshandlarens stall i huset n:o 22 Baggensgatan, där han utförde reparationer på seldon och vagnar. Den unge sadelmakaren såg mager och tänd ut, och ibland kunde det hända, att Ekström ropade åt sin hustru: »Tag in den stackaren i köket, och giv honom litet att äta!» En dag när Ekström kom ned i stallkammaren, där Larsson satt och arbetade, fick han se väggarna fulltecknade med gubbar och fartyg, först och sist fartyg.

»Vem har gjort det där?» frågade han.

»Det har jag», svarade Marcus försagt.

»Hm — det var inte illa!»

»Ja, jag skulle så gärna vilja lära mig att måla, men jag har inte råd.»

Varpå grosshandlaren tog sig en funderare. Han hade fattat intresse för den bleke ynglingen med de djupa, brinnande ögonen och inom sig fattat det beslut att söka hjälpa honom till hans drömmars förverkligande. Men Ekström var en man, som visste vad han ville. Han lyckades intressera en del vänner för saken, och så kom det sig, att Marcus Larsson sattes i tillfälle att fortsätta sina studier vid akademien.¹³

I sitt intressanta otryckta föredrag över *Konstnärer och konstnärsförhållanden i Sverige på 1840-talet* tecknar C. G. V. Carleman med några karaktäristiska drag den unge akademieleven. Han skriver:

»Den, som åren 1846 och 1847 ritade i Akademiens antikskola, kunde icke undgå att fästa sin uppmärksamhet vid en äfven därstädes arbetande elev, en blek, mager, svarthårig yngling. Hela apparitionen gaf till känna, att han tillhörde den s. k. underklassen, och man kunde gissa, att han, likasom många andra där, var en ung målaregesäll. Så var dock icke förhållandet; han arbetade på en sadelmakareverkstad vid Packartorget, nuvarande Norrmalmstorg.

Dolsk och tystlåten, ty *Marcus Larson* hade icke hunnit förvärfva sig några vänner inom skolan, kom han hvarje afton från den mörka verkstaden, arbetade flitigt och ihärdigt på sin ritning, och lika tyst vandrade han hem, men blixarna från de blågråa, djupt liggande ögonen talade om en energi, som skulle kunna trotsa

alla hinder, om sådana ställde sig i vägen för uppnåendet af något föresatt mål.»

Den 11 november 1846 är gesällen Larsson ännu kvar hos Hultgren, men kort därefter kunde han, tack vare Ekströms hjälp, göra allvar av sina konstnärsplaner. Han lämnade mästaren och yrket och slog upp sitt staffli i en träkåk långt ute på Ladugårdslandet, n:o 9 Grefgatan. Tillsammans med eleven vid Teknologiska institutet Frans Enoch Röhman och hans kamrat från akademien Gustaf Wahlbom finna vi honom här i en vindskupa, »inneboende» hos »Handtlangaren vid Brandförsäkrings-Contoret Frans Friedrich Bauman.¹⁴

S. M. LARSSON.

Fotografi från 1840-talet
Tillhör fröken Ekman, Stockholm.

Den målning Larsson vid denna tid utövade på egen hand — på akademien fick han ju blott teckna! — hade dock knappast höjt sig till rang av verklig konst. Redan var det emellertid havet, som lockade honom, och till akademins högtidsdag 1847 hade han, säkerligen med stor möda, kluddat ihop ett »hav i mänsken». En anonym författare meddelar i Dagens Nyheter för den 23 nov. 1880 en tydligen på personliga minnen byggd skildring av hur det gick till, när den lilla duken skulle hängas upp:

»I medio av mars 1847 kom en ung, mager och mycket blek man upp i K. akademins för de fria konsterna skolsalar. Hans något lutande gestalt och huvud förrådde ingenting av den ungdomliga spänstighet, som annars vanligen uppenbarar sig hos en tjugutvåring. Han bar en tavla under armen, och de djupt liggande ögonen spejade dystert omkring väggarna för att finna en tom plats, där tavlan kunde ställas, ty elevernas ritningar ordnades just då för upphängning, bedömande och möjligen belöning på akademins högtidsdag den 21 mars¹⁵, och om någon elev vid detta tillfälle ville utställa någon tavla, emottogs den vanligtvis. Slutligen fanns den sökta platsen, och tavlan ditställdes av en senig hand, vars breda, knottiga fingrar förrådde mannen av folket. Direktör Sandberg gick ordnande omkring i salarna, och till honom vände sig den dystre ynglingen, frågande blygt om tavlan kunde emottagas. Direktören besåg tavlan, som var utan ram. Den föreställde det vida, ödsliga havet i mänskensbelysning. Ingen seglare, ingen båt var synlig, allt var tomt och öde, men månen stänkte silver på vågtopparna.

»Vad är namnet?» frågade direktören.

»Jag heter Larsson och går i antiken.»

»Hm, tavlan kan få ställas upp, men jag råder er att måla efter naturen!»

När högtidsdagen kom, nämndes »bland elever i Lägre Antique-skolan, som under året visat särdeles flit och förtjena uppmuntrande: Fagerlin, Larsson, Boklund, Carleman och Palmgren».

Carleman uppger, att Larsson sommaren 1847 reste till sitt hem i Småland och gjorde naturstudier. Som han dock ej omtalar någon liknande studieresa för följande år och jag emellertid har funnit flera spår av Larssons vandringar i Småland sommaren 1848 men inte något från 1847, föreligger här möjligen ett minnesfel från Carlemans sida. Däremot inträffade en annan händelse, som skulle kraftigt ingripa i hans utveckling. I akademins protokoll vid sammankomsten den 28 aug. 1847 lyder 10 §:

»Herr preses¹⁶ tillkännagaf att en person, som lifligt intresserar sig för konstens framsteg i fäderneslandet, men som önskar förblifva okänd, till herr preses aflemnat 5 Dukater att öfverlemnas såsom premium till någon ung landskapsmålare eller ritare, för en förgrundsetyd, helst ett eller flera träd, som vinner Kongl. Akademiens bifall, och som helst må tagas i grannskapet af hufvudstaden, på det natur-sanningen deraf må kunna bättre bedömmas (!), hvarjemte den önskan blifvit yttrad, att om etyden utgöres af ett träd, en ritning af trädets utseende vintertiden och utvisande strukturen däraf, äfven måtte bifogas.

Kongl. Akademien, som med särdeles nöje emottog denna af herr preses gjorda anmälan, beslöt med anledning deraf, att tillkännagifvande af denna täflan skulle i Akademins modellskola anslås, äfvensom herr professor Fählerantz, som åtagit sig bestyret med den af Akademien för i år utsatta täfling i landskapsmålning, därom borde underrättas, att de af eleverna, som om det nu utsatta priset vilja täfla, skola hafva sina arbeten inlemnade till Akademien på samma tid i mars månad som för de öfriga täflingsarbetena i skolorna utsättas, samt att slutligen utdelningen af priset skall på Akademiens nästinstundande högtidsdag ega rum. Emellertid blef det ifrågavarande priset 5 Dukater öfverlemnadt till under-tecknad¹⁷ att förvaras.»

Att den onämnde givaren icke var någon mindre än prins Gustaf dunstade snart ut.

Uppgiften lockade Marcus Larsson. Men just vid denna tid var det en annan makt, som kämpade med målarekonsten om herraväldet i den rikt begåvade ynglingens bröst. Det var musiken. Ehuru musikaliskt fullkomligt obildad var Larsson — och förblev livet igenom — en stor musikentusiast. Många av hans surt förvärvade slantar hamnade i kungl. teaterns kassa, och mången afton låg han på femte raden, tryckt under bördan av åkaredrängar och pigor och girigt slukande Donizettis, Rossinis och Meyerbeers melodier, tolkade av Jenny Lind, Günther och Strandberg. Marcus ägde en stark tenorröst, alldeles oskolad och kanske just därför så olika bedömd.¹⁸ Var det underligt då, att operascenen lockade den fantastiske lärlingen! Hans obestämda längtan tog så småningom fast form, och han var så nära att realisera densamma, att han en gång var på väg till teaterns kansli för att anmäla sig såsom elev, då han, halvvägs i trappan i operahuset, besinnade sig och vände om — målarekonsten hade segrat.

Återstod nu blott att lösa utkomstfrågan. Herr hantlangarens unge hyresgäst hade snart uttänkt ett sätt att föda sig, som han fann helt behändigt. Han »tog

av» folk. Priset var billigt, och beställningarna tröto ej. Femton rdr kostade det att bliva avritad i olja, och för tjugufem kronor kunde en hel liten vaktmästarefamilj bliva förevigad. Likheten i anletsdrag var naturligtvis huvudsaken, på konstnärligt utförande gjordes inga anspråk. Porträttören tog också sin sak skäligen hantverksmässigt och anpassade beställaren i en ansträngt ledig fotografiställning, som säkerligen kom offret att svettas hårt för äran. Men vad lider man ej för att få sitta så gentilt som en veritabel kammarherre i en elegant karmstol med armen lätt stödd mot ett förgyllt divanbord med marmorskiva! Ty f. d. sadelmakaregesällen kunde ur fantasin måla de dyrbaraste möbler, som fyllde den hedervärde småborgaren och hans fru med självkänsla och glädje. Som en säkerligen efterlängtd anledning till avbrott i detta hantverksgöra kom nu akademins prisämne med de fem dukaterna hägrande vid horisonten. Marcus Larsson hade snart på Djurgården utvalt den ek han ville måla — den står där ännu i dag — gjort sin skiss därefter och inlämnat den till akademien.

Då uppenbarade sig den lede frestaren i form av en hyrkusk. Han hette Berggren, bodde i Odensgränd nr 4 och hade gjort bekantskap med Larsson hos Hultgren, vars gode vän han var. Han hade fattat tycke för den raske gesällen, och bekantskapen fortsattes, även sedan gesällen hade blivit artist. Berggrens aktning för Larssons konstnärskap tycks dock ej hava varit lika stor som hans välvilja mot den unge mannen, ty en vacker dag erbjöd han honom att få övertaga hyrkuskverket, det finaste i Stockholm på den tiden. Det var ett frestande anbud. Berggren hade själv tjänat en förmögenhet på sina droskor, och det skulle väl Larsson också snart nog kunna göra. Och inte var detta hantverksmässiga konterfejande det konstnärsliv han hade drömt sig. Men ändå — kanske det ännu kunde bära på något annat, något som var härligare än att sitta på en kuskbock och köra stockholmsfruarna och deras mamseller till assembléer och bildningscirklar. Och så var det detta pris, som han gick och hoppades på.

Hans beslut var fattat.

»Jag anhåller om betänketid», svarade han frestaren. »Belönar akademien min ek, så fortsätter jag vägen som artist; belönar man mig däremot inte, så antager jag anbudet och blir hyrkusk.»

Högtidsdagen den 18 mars kom. Två gånger nämndes den dagen Marcus Larssons namn i protokollen. Första gången, när han bekom den fjärde eller Ribbingska medaljen. Andra gången i följande sammanhang:

»Slutligen företog Akademien bedömandet af 2:ne Landskapsetyder hvilka inkommit för att täfla om det pris af 5 Dukater som en okänd konstälskare på sätt Akademiens protokoll den 28 augusti nästlidet år upptager, till Akademien öfverlemnad. Båda etydena voro enligt gifvarens yttrade önskan beledsagade med ritningar, som utvisade de målade trädens utseende vintertiden. Priset blef af Akademien tillerkändt *M. Larsson.*»¹⁹ Så var då den tilltänkte hyrkusken ännu en gång räddad åt målare-

konsten. Att det skulle bliva till fromma för denna, veta vi. Och att ej håller det åkande Stockholm gjorde någon förlust, kan man ana sig till, när man känner »den galne hovmålarens» vilda åkturer nere i Småland ett decennium senare. Men vem som fick hyrkuskverket, förmåler inte historien.

UTSIKT ÖVER SKEPPSHOLMEN OCH SÖDER.

Oljemålning på duk. Sign. S. M. Larsson 1851. B 76; H. 114. Tillhör byggmästaren C. H. Ericksson.

KRISTIANIA REDD.

Blyertsskiss. Tillhör fröken Ekman, Stockholm.

III.

VANDRINGSÅR OCH BOHÊMELIV.

Gamle Sandbergs råd att måla efter naturen hade alltså visat sig vara gott att följa. Det vunna priset hade lärt, att ett ödmjukt verklighetsstudium är den trånga vägen, som leder till konstens tempel. Och när sommaren kom, snörde Marcus sin ränsel, väl packad med färger och penslar, och gav sig ut på sin första studieresa. Han tog vägen ned till Småland, där han en tid gästade sina bröder husarerna. Under denna tid lärde han känna den vackra trakt, Karlstorps socken, där han tio år senare skulle bygga sin berömda villa. Sedan gick färden vidare mot väster och söder. Han lät bäckarna visa sig vägen genom obygden och gjorde halt vid forsarna och fallen. Ibland sökte han upp något herresäte eller någon prästgård, där man ofta uppmuntrade den vandrande konstnären med någon liten porträttbeställning.

Tack vare några av dessa porträtt, signerade *M. Larsson pinxt 1848*, som jag har lyckats påträffa, kunna vi ännu åtminstone delvis följa hans spår, om vi också ej våga i tidsföljd ordna besöken på de olika platserna. Så finna vi, att han tog vägen över Vallby i Jönköpings län, där han målade arrendatorn, regements-skrivare Gustaf Enell, ett av konstnärens vanliga paradporträtt med frack och vit marmorskiva.

Var lyckan god, kunde han få en hel familj att sitta för sig. Så hos kontraktsprosten Rogberg i Alsheda prästgård, där han stannade flera veckor och fick måla icke mindre än sex av familjens medlemmar.²⁰ Den enda som inte med godo ville låta rita av sig var hovpredikantens syster, komministerfrun Sara Maria Scher-

manson. Men Larsson var i tagen och gav sig inte, utan försökte återge hennes bild ur minnet. Gumman beklagade sig ofta över »den där Larsson, som ständigt tittade så envist på henne». Men hur han tittade, lyckades han fånga det karaktäristiska utseendet och målade ett porträtt av slående likhet.

På alla dessa bilder äro för övrigt detaljerna, ringar, äkta schalar o. s. v. färglagda med stor omsorg men utan en aning om konsten att låta luften dämpa och smälta samman de olika lokalfärgerna. Ställningen är stel, modelleringen lämnar åtskilligt övrigt att önska, och man kan väl förstå den unga dam i familjen, som i vredesmod över de storartade dimensioner Larsson hade givit hennes händer, lät lågorna förstöra mästerverket. Men redan kände sig akademieleven som en blivande storhet, och hans självkänsla tog sig nu som så ofta senare de mest naiva uttryck. Som t. ex. en dag, när han med en stor gest höjde sitt vinglas under de imponerande orden: »Ur det här glaset har Marcus Larsson druckit!» Det skulle inte bliva det sista.

Emellertid hade det blivit modernt i Alsheda att låta måla sig av den unge akademieleven. När hela prostgården med eller mot sin vilja hade suttit för honom, ville grannarne ej vara sämre, och ett helt litet porträttgalleri växte fram ur konstnärens flitiga pensel. Modellen var alltid samtidigt värd — det var ju inte för mycket med hänsyn till artistens billiga pris. Och så finna vi Larsson än på Hulta hos ingenjör Lars Ek, än på Slättåkra hos kronofogden Gustaf Thunberg.

Ett annat av sina huvudkvarter denna sommar fann han hos pensionerade ryttmästaren Johan Lorenz Aschan på Klavreström. Här målade han barnens porträtt, vilka likväl inte lyckades bättre, än att de först upphängdes i barnkammaren och slutligen lära hava hamnat på en ännu blygsammare plats. Och så fick han »renovera» ryttmästarens ungdomsporträtt, malat av Per Krafft d. y. Renoveringen bestod i att måla hår och skägg vita. Dessa förbättringar på bilden ha numera avlägsnats, men signaturen *M. Larsson pinxt 1848* kvarstår ännu för att förvillan kommande konstforskare.

När hösten kommer, är Marcus åter i Stockholm i sin nya bostad, Regeringsgatan 20, där han med Wahlbom hyr ett rum hos en kamrer Lidbäck.²¹ Han går

REGELEMENTSSKRIVARE GUSTAF ENELL.

Oljemålning på duk. Sign. M. Larsson pinxt 1848. B 18,3; H. 22,5. Tillhör apotekaren H. G. O. Enell, Stockholm.

MÅNSKENSBILD FRÅN ÖRESUND MED KRONBORGS SLOTT.

Oljemålning på duk. Sign. M. Larsson 1848. B 79; H 55. Tillhör myntkamrer doktor Fr. Kellberg.

nu i akademins modellskola, men man märker snart, att trots alla de porträtt, som han har fabricerat, hans håg ej ligger åt figurmåleriet. Mera framgång har han med utarbetandet av sina landskapsstudier från sommaren. Konstföreningen hedrar honom upprepade gånger med inköp av hans alster, och priserna stiga i förhållande till teknikens framsteg. Den 13 december 1848 får Larson 50 rdr banco för en »Vue i Småland», den 5 mars följande år 66,32 för ett »Landskap med vattenfall», som Post-Tidningen finner »icke utan förtjänst, med tecken till mera naturstudier och omsorg, än man förut hos honom försport».

Då inträffar en händelse, som oförmodat kastar den blivande marinmålaren in på ett nytt spår. Carleman berättar i sitt åvan citerade föredrag, att »kapten Berger en afton kom upp i klassen och frågade, om någon af oss skulle vara villig att vikariera någon tid för ritläraren i Helsingborg. Larsson antog förslaget, reste och stannade öfver sommaren i Helsingborg».

När detta inträffade, veta vi ej med säkerhet. Carleman uppger, att det skulle hava varit i början av 1849, och det månskensstycke med Kronborgs slott, signerat *M. Larsson 1848*, som f. n. tillhör myntkamrer dr Kellberg — dess förste ägare var hattstoffmakare Almqvist — bevisar egentligen ingenting häremot. Med sin

karaktär av fantasiskapelse kan det väl ha tillkommit, utan att artisten någonsin hade skådat Sundet. Kronborgs slott kunde han ju ha lånat från en eller annan av kapten Bergers eller Fahlcrantz' dukar.²²

Det var emellertid ej, som man skulle vara benägen att tro, något vikariat vid Helsingborgs skola, som han där övertog. Vid läroverket fanns ännu ej någon ritlärareplats, och den undervisning, som Marcus Larsson utövade, var av helt och hållet privat natur. Det blev en modesak att låta sina söner teckna för Larsson, och den, som råkade hava en förmögen far, undslapp ej, om han också saknade varje spår till konstnärliga anlag.²³

KRONBORGS SLOTT I MÅNSKEN.

Oljemålning på duk. Sign. S. M. Larsson 1849. B 47; H 36. Tillhör generaldirektör Sigfrid Wieselgren.

Men medan den unge läraren med mer eller mindre framgång lärde bort knepen från akademins principskola, genomgick han själv en genomgripande förändring som konstnär. I det åvannämnda månskensstycket står han ännu helt och hållet på diletterans ståndpunkt. Det som i synnerhet röjer nybörjaren är vågorna, som äro otroligt naivt tecknade. Om vi nu härmed jämföra de 1849 signerade dukarna, blir skillnaden påtaglig. Vi äga från detta år, när konstnären började teckna sig *S. M. Larsson*, inristat i färgen, bland annat Kronborgs slott i månsken i flera repliker, av vilka den utan gensägelse bästa tillhör generaldirektör Sigfrid Wieselgren. Man ser hamnen söder ifrån och där bortom slottet på sin udde. Till vänster i förgrunden en båt, som firar seglen, till höger en fullriggad seglare. Visserligen är motivet med sitt blickstillva vatten betydligt enklare än på den förra öresundstavlans, men redan den självkritik, som ligger i uppgivandet av försöket att teckna ett böljande hav, tyder på ökat naturstudium. Denna lilla duks förtjänster äro dock ej endast negativa. Där vilar över detta stilla, speglade vatten något av Fahlcrantz' fina drömstämning, försinnligad, om man så vill, men ej förflyktigad. Man anar, hur Sun-

det med sin växlande stämning från första stund hade fångat hans målaröga, och den dag, när han hade målat sig mätt på speglade månsken men kände sina uttrycksmedel otillräckliga att återge böljornas rörliga liv, tog han en ångbåtsbiljett till Köpenhamn.²⁴

Den konst, som mötte den unge romantikern i den danska huvudstadens gallerier, måste ha verkat helt ny på Fahlerantz' lärjunge. Han fann här ett ungt, realistiskt måleri, sådant han ej förut haft tillfälle att studera det på nära håll. Men han stannade ej länge framför Skovgaards och Rumps, Lundbyes och Kyhns dukar. Denna landskapsmålning var dock alltför nationellt dansk för att ej förefalla bondsonen från Östergötlands skogsbygd främmande. Det han ville lära av danskarna var att måla marin. Det stora namnet här var Eckersberg, som med öppna och nyktra ögon hade sett ut öfver Sundet och fäst dess rörliga liv på dukar, som vi-

MARINSTUDIE.

Oljemålning på papper. B 9,1; H 7,6. Stockholms Högskolas samling.

sade ett tålmodigt studium av vågperspektivet och en omutlig sanning i koloriten. Men om också Eckersberg verkade för specifikt dansk på Larsson, fanns där ju andra lärare att välja på, i främsta ledet C. F. Sörensen och Wilhelm Melbye. Hade nu Larsson känt sig själv, skulle han utan tvivel ha vänt sig till Sörensen, som med sin djärva kolorit företedde så många besläktade drag med den blivande mästaren. Men den unge akademieleven såg ännu naturen genom en slöja av romantik och föredrog Melbyes vekare konst.²⁵

Till honom vände han sig alltså och trädde in i ateljern, där konstnären just satt och drack vin med några vänner. Utan ett enda ord till företal går Larsson fram till sällskapet, kastar på bordet en börs innehållande några guldmynt och utropar i befallande ton:

- »Se där! Lär mig att måla en bölja!»
- »Vem er De?» sporde dansken förbluffad.
- »Marcus Larsson», blev svaret.

»Ja, men vem fanden er Marcus Larsson?», genmålde Melbye, resande sig för att kasta Marcus Larsson på dörren. Då vart Marcus storm ovetting men på ett sådant sätt, att den danske konstnären snart fann, att han hade framför sig ett ingalunda vanligt original. Larsson inbjöds att sitta ned och dricka vin, och inom en kvarts timme voro de båda konstnärerna de bästa vänner i världen, och Larsson fick lära »att måla en bölja».

Så skildrar Oscar Svahn i »Våra öfverliggare» mötet mellan Larsson och Melbye.

Under de få timmar Larsson studerade för sin danske lärare tillägnade han sig med sin underbara assimilationsförmåga dennes konstformel, »de tre vågorna», och när lärjungen lämnade lärarens ateljer, bar han i sin portfölj receptet till många av de mariner, som han skulle signera de följande åren. Åtminstone en av dessa under lärarens uppsikt utförda studier äga vi ännu kvar. Den är målad på papper och finnes i Stockholms Högskolas samling. Luften är här rökig och tung, men det raskt målade vattnet visar redan rörelse och liv. Det berättas,²⁶ att Melbye, uppmanad att sända arbeten till akademins utställning 1850, hade svarat, att Larsson så hade tillägnat sig hans konst, att svenskarne i Melbyes tavlor ej torde finna något nytt. Om detta var sagt som beröm eller klander, lämnar jag därhän — säkert är, att yttrandet för en viss tid hade någon sanning.²⁷

GROSSHANDLARE CHR. AUG. EKSTRÖM.

Oljemålning på duk. Sign. M. Larsson pinxt 1849. B 66,5; H 54,5.
Tillhör änkefru Augusta Fredholm, f. Ekström, Stockholm.

En dag på hösten 1849 ringde det på hos grosshandlare Ekströms vid Köpmangatan. Den gamla trotjänarinnan, som gick och öppnade, hade svårt att i den väl-

klädde unge mannen, som stod där, igenkänna f. d. sadelmakaregesällen Larsson. Herr Larsson var artist med nylärda manér och nya svarta kläder och återkom just från Helsingborg. Nå, han bjöds kvar till middagen — inte längre i köket som förr i tiden! Och så frågade han värden i känslan av sin nyförvärvade ställning i samhället, om han ej för att visa sin tacksamhet finge måla något åt sin välgörare. »Jo, du skall få måla våra porträtt, men jag vill betala dig för dem.» Och så blev det uppgjort — på en bild målades husfadern ensam, på en annan hans familj. Själv sitter han i jaktdräkt med bössan i hand, omgiven av sina hundar. Det är med alla sina brister ett särdeles karaktäristiskt porträtt, som för övrigt lär ha varit av en slående likhet.

MARCUS LARSSON.

Konstnärens självporträtt från o. 1849. B 20,3: H 25.
Tillhör änkefru Emelie Eichhorn, Stockholm.

Till ungefär samma tidpunkt skulle jag vilja förlägga ett osignerat, i brunt och blått hållet självporträtt ur avlidne biblioteksamanuensens d:r C. Eichhorns samling. Den lilla bröstbilden visar mot mörkblå åskluft konstnärens byst i halvprofil med det brunlockiga huvudet något mer en face och den själfulla blicken riktad mot åskådaren. Det är en skägglös yngling med svag skuggning på överläppen. Han bär mörkbrun rock och väst, den senare har fått början till en övermålning i grönt. I bakgrunden skönjes en klippig havsvik med en tremastad seglare.

Det är ett stort steg mellan denna bild och dussinporträtten från föregående år. Men så intresserades konstnären ojämförligt mera av uppgiften att måla sig själv. Ställningen

är nu otvungen, om modelleringen av axeln också är bristfull, och färgen är mjukare och diskretare än förr. Det böljande hav han har valt till bakgrund tyder på, att han äntligen har funnit sin plats som konstnär.

Med den lovvärda föresatsen att på bästa sätt utnyttja sin nyförvärvade färdighet som marinmålare hade Marcus Larsson återkommit till huvudstaden, där han tillsammans med Wahlbom fortfarande bodde Regeringsgatan 20. De hade emellertid fått en ny värd denna vinter, en kamrer Törner.²⁸

Men Larsson märkte snart, att det ännu brast honom i en del stycken. Tacklingens hemligheter voro ännu till stor del okända för honom, och han saknade färdigheten att manövrera ett fartyg ens på målareduken. Det var då han kom på den utmärkta idén att med sig associera ett par medhjälpare. Den ene av dessa, kvartermästaren vid kungl. flottan Pehr Wilhelm Cedergren, har i sina efterlämnade an-

VY AV ORESUND.

Oljemålning på duk. Sign. M. Larsson fec. 1850. B 162,5; H 103,8. Tillhör friherrinnan E. von Eckermann.

teckningar med några fängslande sidor skildrat kompanjonskapet med Larson. Möjligen hade detta tagit sin början omedelbart efter Larssons återkomst. Man miss-tänker, att kvartermästaren haft sin pensel med i spelet vid tillverkandet av de dukar, som Larsson redan den 28 november kunde utställa i Konstföreningen och vilka med ett slag skaffade honom ett namn som en ovanligt lovande marinmålare. Afton-bladet skriver:

»Främst till höger om ingången fästade sig uppmärksamheten vid sex större och mindre *sjöstycken* av en ung målare herr Larsson, som man först för ett par år sedan såg framträda och som i år fullföljt sina studier i Köpenhamn. Denne unge konstnär har en särdeles lovande talang för detta fack och skall, med fortfarande omsorg åt detaljerna, säkert komma att gå mycket långt; de nu exponerade tav-lorna äro redan ett bevis härför. Det finns både geni, djärvhet, natursinne och om-växling i hans pensel. Och det svåra problemet att måla havet upprört av storm tyckes av honom ha blivit ganska lyckligt löst. Scenen för samtliga hans tavlor är hämtad från det praktfulla Sundet och dess grannskap . . . Alla dessa tavlor ut-om en voro redan försålda.»

Och låt oss nu lyssna till gamle Cedergren, när han förtäljer om dessa dukars tillblivelsehistoria. Hans berättelse verkar med det förgångnas tjusning, och med eller mot sin vilja fångas man av denna underliga stockholmsinteriör från mitten av förra seklet.

»Som L. ej kunde eller gaf sig tid att teckna eller måla fartyg, så blef jag uppsökt och anmodad att måla åt honom. Jag skaffade mig fördenskull permis-

SEGELFARTVG I STORM.

Oljemålning på duk. Sign. S. M. Larsson pinxt 1850. B 98; H 69. Tillhör revisionskommissarie Howard Dahlberg.

sion en à två månader under vintern, och då förtjänade jag under den tiden så mycket som hela min årslön vid varfvet. Jag kunde beräkna få 10 kronor om dagen ty jag hade uppgjort få fem kronor kontant och fritt vivre, samt för hvar tafla, som såldes, 25 kronor. Hade teaterbiljett för mig och min hustru, när jag ville begagna mig däraf. Ofta var jag tvungen att förrätta undermålning vid lampor och ljus, då det var brått med dussintaflorna. Vid sådana tillfällen kom L. in till mig med konfekt och vin med tillsägelse att inte släppa in någon, ty allt mitt arbete skulle hemlighållas — och sjelf bar det af för honom bland glada bröders lag, och hvad jag satt och gnodde ihop och litet till förstörde han på lättsinnigt lefverne, så dagen därpå var han lika fattig på mynt. Skomakare och skräddare betalte han aldrig annat än med illa hoprafsade taflor.

En vinter höll Larsson till hos Kilian Zoll i hans bostad Stora Badstugatan i ett stort fyrkantigt rum ofvanpå ett af de många bondkvarteren, som denna gata hade att bjuda uppå. Där målade jag fartyg och båtar och Zoll de figurer, som voro nödvändiga. Det var ett ruskigt konstnärslif, som fördes där. Jag infann mig merendels på vintern kl. 8 f. m., då Zoll höll på att krypa ur sin bädd, som hade sin plats på golfvet. Ehuru jag all min tid som pojke och yngling haft min sofplats på golfvet, så fann jag det nu mer än ruskigt. En gumma kom in med kaffe åt Larsson och mig, men åt Zoll hade hon ett stenfat med svagdricka uti jämte en kaka groft bröd, hvilken han bröt sönder och lade i fatet och fiskade upp bitarna med

STORMIG AFTON PÅ HAVET.

Oljemålning på duk. Sign. S. M. Larsson. B 98,7; H 60,8. Tillhör professor Fredrik Wulff, Lund.

en träsked, allteftersom han hunnit tugga och svälja. Och när denna frukost var gjord, satte han sig vid arbetet. där han satt trogen och tystlåten, tills Larsson mahnade till uppbrott för att gå och äta på Phenix. Nu iklädde Zoll sig öfverrocken, som hade mera likhet med en nattrock till snitt och i längd, vadderad från ofvan och ned igenom. Som den var något illa medfaren av tidens allt förhärjande tand, så stack vadden ut här och där i sömmen nedomkring. Larsson förehöll honom hans slarf, men hvad brydde han sig om detta — allt annat än konsten var för honom främmande. Han gick som i en dröm, men den tjugu grader kalla nordan väckte honom för ett ögonblick till besinning. Han svepte rocken hårdare om lifvet och höll ihop den med händerna instuckna i ärmarna. Och så traskade vi af till Phenix för att få njuta af bordets öfverflöd på bekostnad af Larssons fyllda penningpung.

Under de tider jag målade i kompani med Larsson, hade jag de lyckligaste stunder, då jag slapp gå på varfvet, frysa och fara illa och därjämte fick lefva in i den tidens konstnärslif, som stundom hade sina ljusa men också sorglustiga ögonblick, då efter dagens arbete mången höll till i Bacchi lunder och där lade grunden till sitt fördärf.»

Är det inte som ett blad ur Murgers »Scènes de la vie de bohème», nedskrivet, det är sannt, av den rangerade borgaren, som med en blandning av ogillande och saknad ser tillbaka på sin ungdoms sorglösa dagar, »la vie gaie et terrible». Hur betagande hoppfullt verkar inte det ungdomliga lättsinne, som bär upp detta underliga kompanjonskap! Väl fick konsten ofta sitta emellan, när det gällde att raskt fylla ett gapande hål i kassan; men där fanns dock *en* stor konstnärsbegåvning ibland kompanjonerna, för vilken, när han ville, det redan var nog att sätta penseln till en

duk för att göra den till ett konstverk. Och så kom det sig, att många av dessa hastigt nedkastade bilder fingo något av improvisationens friskhet över sig.

Larssons mariner från denna tid äro vanligen hållna i en havsgrön ton, som hans vedersakare finna såpfärgad. Som vackra exempel på denna typ vill jag framhålla friherrinnan E. v. Eckermanns stort anlagda *Vy av Öresund* och revisionskommissarie H. Dahlbergs *Segelfartyg i storm* med dess rörliga vatten och känsligt målade segelmassor. Men konstnären skänker oss också mörka kvällsstämningar, ofta hållna i en djup lackton, som kan verka med en betydande kraft. Så är den professor Fredrik Wulff tillhöriga *Stormig afton på havet* med sitt utomordentligt enkelt behandlade vatten och sitt djupa stämningsinnehåll onekligen ett konstverk av rang.

LISTERBOAR.

Oljemålning på duk. Sign. B. Nordenberg & S. M. Larson 1850. B 90; H 70.
Tillhör grosshandlaren And. Ryberg, Stockholm.

Man står häpen inför dessa dukar och frågar sig gång på gång, om de verkligen kunna vara målade av samma pensel, som blott två år tidigare var ur stånd att teckna en våg korrekt. Skillnaden kan ej i den ringaste mån förklaras ur något som helst kompanjonskap. Akademien erkände även konstnärens ovanliga begåvning och på dess högtidsdag i mars följande år — 1850 — erhöll Larsson för sitt utförande av tävlingsämnet i landskapsmålning ett välförtjänt lovord för ådagalagda framsteg. Till utställningen samma vår sände han ett tiotal dukar, mest bilder från Öresund, som hälsades med ett nästan odelat erkännande.²⁹ Det var ej blott vatten utan även fartyg och figurer, som lovordades — de senare fann man till och med överträffa allt vad våra genremålare presterade. Kritiken anade ej, att när den berömde fartygs- och figurmålaren Larsson, den delvis vände sig till fel person. Delvis — ty om också Cedergren och Zoll hade tecknat och kanske undermålat en del av staffaget, var dock koloriten Larssons, som därigenom med snillets rätt hade gjort konstverket till sitt. Så dömde dock ej de kamrater, som kände till

konstnärslagets affärshemligheter, och Bengt Nordenberg, som intog en avgjort dominerande plats i den duk, *Listerboar*, som han 1850 signerade tillsammans med den unge marinmålaren, använde hela sitt inflytande över vännen Kilian för att väcka hans konstnärstolthet.³⁰ Men det var bortkastad möda. Zoll kände sig skapad för sin drabantplats, och hans beundran och tillgivenhet för Larsson voro allt för djupa, för att han skulle vilja göra anspråk på en del av det berömden yngre kamraten inhöstade för de figurer, som de gemensamt hade skapat. För övrigt — om man ej visste om denna beundran, skulle man kunna ana sig till den, när man ser det porträtt av Marcus, målat av Zoll 1850, som

MARCUS LARSSON.

Oljemålning på duk av Kilian Zoll.
Tillhör Östergötlands Konstförening.

KRISTIANAFJORDEN.

Oljemålning på duk. Sign. Marcus Larsson 1851. B 7.75; H 4.78 (svenskt decimalmått).
Nationalmuseum's förråd.

SOGNEFJORDEN I MÅNSKEN.

Oljemålning på duk. B 55; H 36. Tillhör änkefru Maria Redin, Stockholm.

befinner sig i Norrköpings konstförenings samling, så vackert är det uppfattat, så kärleksfullt utpenslat i alla detaljer. Larsson står i knäfigur i grönbrun långrock med högra armen lätt stödd mot en stolskarm, över vilken en blå kappa med rödrutigt foder ligger kastad; figuren står i profil, det ungdomliga, leende ansiktet halvt en face; han bär paletten i vänster hand, penseln i höger; bakgrunden utgöres av en stor stafflitavla, med vilken konstnären är sysselsatt — en marin med skymtande segelfartyg.³¹

För sommarens studieresa hade Larsson valt Norge, vars mäktiga fjällnatur kom nya strängar att vibrera i hans bröst. I oktober kunde den flitige artisten på Konstnärsgillet sammankomst utställa icke mindre än 44 skisser i olja

MARIN.

Oljemålning på duk. Sign. W. Melbye och S. M. Larson 1850. B 89; H 67. Tillhör ingenjör L. Hallstedt, Stockholm.

och 42 i sepia — frukten av sommarens vandringar. »Blicken flög tvekande emellan brusande vattenfall, stilla månbelysta vatten, havet i storm och vila, fjälltrakter med spetsarna än insvepta i moln, än skiftande i aftonsolens belysning, klara sjöar, i vilka leende stränder spegla sig, skeppsvarv, kvarnverk med sina strida vatten, vyer av Kristianiafjorden med sina seglare, skogspartier av de mest olika karaktärer o. s. v.»³²

UTSIKT ÅT KUNGSHOLMEN OCH RÖDA BODARNA.

Oljemålning på duk. Sign. S. M. Larsson 1851. B 32; H 21,3. Nordiska museet.

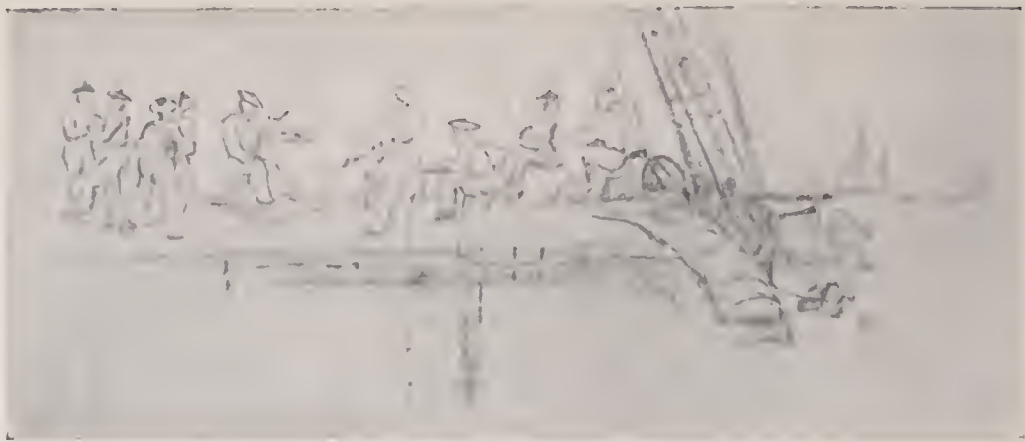

GUSTAF ADOLFS TORG I MÅNSKEN.

Oljemålning på duk. Sign. S. M. Larsson pinxt 1851. B 29,4; H 20,8. Nordiska museet.

Och nu började ett flitigt utarbetande av det samlade materialet. Den första frukten blev den av excellensen Due beställda *Kristiania redd*, som var huvudnumret på Konstnärsgillet's utställning den 20 nov. och som »av kännare» ansågs vara det bäst lyckade av hr Larssons arbeten.

Från samma tid är *Sognefjorden i månsken*, ett motiv som konstnären sedan återgav i flera repliker. Det är en särdeles verkningsfull duk, med den speglade

SJÖMANSLIV OMBORD.

Blyertsteckning. Tillhör grosshandlare Frans Morssing, Stockholm.

månen dold bakom en brant fjällvägg och förgrunden insvept i tät skugga. En framskymtande båt med flera figurer tyder på Zolls medverkan.

Marcus Larssons dukar började röna allt större efterfrågan. Tyvärr kunde varken firman Cedergren & Zoll eller Wilhelm Melbye, som också vid ett besök i Stockholm samma år hade samarbetat med sin gamle elev, vara honom till någon större nytta, när det gällde att fabricera norska vildmarker och vattenfall, och han såg sig förgäves om bland Stockholms unga konstnärsämnen efter en lämplig kompanjon.

FARTYGSSTUDIER.

Laverad blyertsteckning. Nationalmuseum.

Då knackade det en dag på dörren i hans nya bostad, Stora Trädgårdsgatan 19, där han bodde med Nils Anderson,³³ och på hans »stig in» uppenbarade sig en obekant yngling, som talade norska och presenterade sig som artist Morten Müller. Han hade nyligen kommit till Stockholm, hade uppsökt professor Stäck och av denne fått anvisning på »några talangfulla unga målare», bland dem Larsson — och nu var han här. Larsson mottog främlingen med öppna armar och improviserade ett dundrande välkomstkalas. Den gästfrie värden upptäckte snart i Müller en nyttig

SJUNNING OM BORD.

Blyertsteckning. Tillhör grosshandlare Frans Morssing, Stockholm.

kraft och upphöjde honom till sin medarbetare i vildmarkstavlorna, där norrmannen fick stenar och träd sig anförtrödda, medan Larsson själv utförde vattnet. Samarbetet gick utmärkt, och avsättningen bland Larssons många bekanta inom den köpstarka handelsvärlden höll jämna steg med produktionen.

Men behållningen för Larsson av detta samarbete blev ej blott ett ökat brödförvärv. Redan vid besöket i Norge föregående sommar hade han fångslats av de exponenter för modern tysk landskapskonst, som han hade funnit i Kristiania, och med en stark känsla av allt det, som ännu återstod för honom att lära, tillägnade han sig nu med sitt alltid mottagliga sinne några av de lärdomar från Düsseldorf, som han läste sig till på Müllers palett. Om ej det bästa så åtminstone det intressantaste, som Larsson målade denna vinter, voro emellertid några små stockholmsutsikter med motiv från Strömmen och Mälaren. I ett par av dem — jag tänker närmast på en liten solnedgångsskiss över Röda bodarna i Nordiska museet — överraskas man av en glöd i färgen, som osökt för tanken på Stockholms gamla smeknamn, Nordens Venedig, utan att likväl verka osann.

Så gick vintern, och den 19 mars 1851 »tilldömdes *För Marin- och Landskapsmålning* M. Larsson den första eller Kungliga medaljen».

Denna officiella hallstämpel torde för Larsson hava underlättat erhållandet av det begärda tillståndet att få atfölja någon av flottans eskadrar på dess sommar-

RIGGPARTIER.

Blyertsteckning. Tillhör grosshandlare Frans Morssing.

kryssning. Tanken var utan tvivel god. Han ville på denna väg förskaffa sig den fackkännedom inom marinvetenskapen, som ännu fattades honom. Den 29 maj 1851 meddelar Post-Tidningen, att »*Marinmålaren Larsson* medföljer den av prins Oscar förda korvetten Lagerbjelke på dess färd, vartill han erhållit tillstånd mot erläggande av en rdr bko om dagen». ³⁴

Den 5 juni lyfte korvetten ankar i Karlskrona, där Larsson under väntetiden ³⁵ hade avtecknat alla Sveriges örlogsfartyg i avsikt att i en framtid utge dem i gravyr eller litografi, en tanke som emellertid aldrig kom till utförande. Man firade midsommar i Stockholms skärgård och styrde så åter ut på kryssningar i Östersjön och Nordsjön och uppåt norska kusten. Under denna tid vilade ej Larssons penna.

VATTENFALL.

Oljemalning på duk. Sign. S. M. Larsson pinxt 1852. B 90; H 70.
Tillhör grosshandlare And. Ryberg, Stockholm.

Han fyllde sin skissbok med ögonblicksbilder från livet ombord och utförde noggranna studier av riggpartier och segel. I dessa små utkast visar han sig ofta som en duktig figurtecknare. Han arbetade ju för övrigt här under de gynnsammast möjliga förhållanden. För övrigt hade han det bra, han fick äta vid officerarnes bord och var sin egen herre. Under den senare delen av färden överflyttades han på fregatten Josephine, där kommandör Meister var chef. ³⁶ — Från något av de strandhugg han gjorde på norska kusten förskriver sig den stämningsfulla lilla skiss, signerad 25 juli 51, *Larsson*, som bär nr 248 i Norrköpings museum. Den visar, infattat i tät skog, ett mörkt vattendrag med drivande timmerstockar; i bakgrunden mot klar luft fjäll i solnedgångsljus.

Det intresse, som prins Oscar under färden hade fattat för den unge konstnären, visade sig i den beställning han gjorde av en större duk, *Solnedgång på havet utanför Steffens udde i Danmark*. Ett annat utslag härav var kanske den

FREGATTEN JOSEPHINE OCH KORVETTEN LAGERBJELKE VID DUSEVIK I NORGE.
Oljemålning på duk. Sign. Marcus Larsson pinxt 1852. B 151; H 95 a. H. M:t Konungen.

nådiga befallningen till Tullgarn på några dagar, där Oscar I av sin gäst beställde två dukar, den ena *Åsknatt på havet*, den andra *Fregatten Josephine och korvetten Lagerbjelke vid Dusevik i Norge*. Vid detta tillfälle hugnade H. M. honom dessutom med löftet att nästa år få åtfölja ett svenskt örlogsfartyg till Medelhavet.³⁷ Högre än i den sistnämnda av dessa tavlor, som fullbordades följande vår, nådde ej Larsson under sin första period. Något så gripande storslaget som denna solnedgångsstämning hade man ej förr sett av en svensk landskapsmålare. Och figurerna i den mörka förgrunden, med säker hand grupperade på strand och i båtar, falla undan, liksom sugas in i stämningen, som vilar över vattnet och de rosafärgade fjällen i bakgrunden.

Akademien kunde ej rätteligen längre dröja med agrévärldigheten. Den 20 mars 1852 tillföll den Larsson för »två större Marintaflo».

När detta inträffade, hade en genomgripande förändring ägt rum i Larssons liv. Den 18 december får han sitt pass påtecknat »för resa till Östergötland».³⁸ Den 15 januari 1852 sammanviges han på Kammarbo i Åtvids församling med demoiselle Adelaide Roos.

Adelaide, eller som hon vanligen kallades Adèle Roos, var född i Vadstena, där fadern var rådman. När hennes mor 1834 avled i kolera, skingrades åt skilda håll den stora barnskaran, som fadern ej ville eller kunde behålla i sitt skövlade hem. Adèle kom jämte en syster till sin faster, fru Sleeman på Kammarbo. Här gjorde Marcus den unga flickans bekantskap och fångades av hennes fågring. Nu, när den unge konstnärens framtid syntes tryggad, stod bröllopet med dans och glädje hos brudens fostermor. Och så gick färden efter klingande bjällror till Stockholm, där Larsson hade ordnat »ett treftigt hem»,³⁹ at sin svartsjukt bevakade Adèle.

Marcus Larsson hade genomlevat det första skedet av sin konstnärsutveckling. I marinmålningen hade han omsatt melbyeska lärdomar i en stil, som redan hade hunnit bliva fullt personlig, om också ej tekniken ännu stod på den höjdpunkt, dit den under de följande åren skulle nå, och ännu kunde brista i luft- och vågperspektiv. Den personlighet, som träder oss till mötes i dessa sjöstycken från slutet av fyrtio- och början av femtiotalet, är delvis en annan än den blivande mästaren. Den har ett vekt tycke, som senare alldeles försvinner. Ofta är färgskalan något konventionell men kan i gengäld uppvisa effekter av en bedarande mjukhet och charme. Stundom finna vi ock kraftigare anslag, som peka framåt mot ny utveckling, men blott glimtvis, som i Dusevikstavlan, skymtar den djärve ljusmalaren igenom.

I det rena landskapsmåleriet hade Larsson på nästan alla punkter gått över det fahlerantzka stadiet. Han kunde avskriva präktiga blad natur och även utföra skisserna i genomarbetade kompositioner, där doften av romantik blir starkare än i de första utkasten. Friskast verkar han i stockholmsutsikterna, som bilda en av-

delning för sig i hans produktion. Men just på ett område, i vattenfallstavlorna, där han senare skulle bli den oöverträffade mästaren, saknade hans pensel ännu fasthet och gestaltningsförmåga. Här är han fullblodsromantiker och inför vissa av dessa dukar kommer Elias Martins namn på ens läppar.

Han kände, att han behövde en livskraftig konst att lära av. Düsseldorf hägrade. De första svenskar, som hade följt Müllers spår dit ned, skildrade för kamraterna hemma i lockande toner tillvaron i den lilla konstnärsstaden vid Rhen, som låg så öppen för alla friska vindar och där marken var så mottaglig för alla de frön till ny utveckling, som föllo i dess fruktbara jordmån.

Marcus Larssons beslut var fattat. När hösten kom år 1852 och gjorde slut på sommarvandringarna i Östergötland och Smaland, där konstnären hade utfört studier till förgrunder och träd, hyrde han bort sin vaning vid Drottninggatan⁴⁰ och slöt sig med sin hustru till den lilla skara utvandrande artister, som i slutet av september anlände till Düsseldorf.

SEGLARE.

Akvarellstudie. B 26; H 22. Tillhör fröken Ekman, Stockholm.

NOTER.

¹ Jag har till andra delen sparat förteckningen över skrivna och tryckta källor, bland vilka senare Nordensvans grundläggande arbeten naturligtvis komma i främsta ledet.

² Ill. Zeit. 16 September 1857.

³ Född $\frac{1}{8}$ 1785.

⁴ Född 1791. Fadern var inspektor.

⁵ Så uppger Åtvids kyrkobok. I Jakobs församlings i Stockholm inskrivningsbok, där L. finnes införd den 24 februari 1843, står den 5 maj som födelsedatum, och denna dag uppger L. också i sina mantalsuppgifter från och med 1842 till och med 1848. Åren 1849 och 1850 uppger han den 5 januari, men 1851 har han återgått till den 5 maj.

⁶ L. utskrevs ur Åtvids församling 1842 och ankom s. å. till huvudstaden, där han, som åvan nämnt, den 24 februari följande år inskrevs i Jakobs församling.

⁷ Jönköpingsbladet 15 juli 1858.

⁸ I Jakobs församlings mantalslängd för 1843 har jag för huset n:r 54 Regeringsgatan i uppgiften n:r 1978 funnit följande: »Att Sadelmakare Gesällen Anders Svensson samt Lärningarna Martin Friedrich Brundin och Simon Marcus Larsson äro hos undertecknad för nästkommande år mantals- och Skattskrifne, varder härmed intygadt.

Stockholm den 30 November 1842.

Lovisa Löfgren,
Sadelmakare Enka,
boende i St. Jacobi Församling
Quart. Stormhatten N:o 5/51.»

⁹ Sadelmakareskråets i Stockholm matrikel 1839—46.

¹⁰ L:s kamrater det första året hos Hultgren voro gesällerna Carl Gabriel Fröberg, Otto Nordström och Carl Johan Rundelius samt lärningarna Johan Wilhelm Lagus, Aron Tannlund, Nils Pettersson och Anders Hellgren. När han lämnade H. voro Rundelius, D. A. Thimotheisson och E. J. Frid hans äldre gesällkamrater och Anders Hultgren, J. A. Dahlgren och L. G. Sandholm lärningar.

¹¹ Bland dessa lärare fann L. en gammal bekant från Linköping: C. G. Blom C:son.

¹² Den ursprungliga signaturen är utplånad av en av L:s svägerskor, som närde ett oförsonligt hat till konstnären, och är sedermera åter ifylld av L:s änka. Det ursprungliga året — 1846 — är oskadat. — Det torde vara det tidigaste verk av L., som finnes i behåll.

¹³ Meddelat av Ekströms dotter, änkefru A. Fredholm.

¹⁴ Uppgift n:r 1192 i nedre Ladugårdslands mantalslängd för 1848.

¹⁵ Bör vara den 19 mars.

¹⁶ Överintendenten Anckarsvärd.

¹⁷ Byström.

¹⁸ Så skriver fil. jubeldoktorn, f. d. lektor Astolf Möller till mig: »ej nog med att han var en märkvärdig målare, utan äfven i hög grad musikalisk och hade en glänsande tenorröst, hvilket gaf mig anledning att säga: 'Marcus, ägna dig åt musiken, så blir du kanske större än som målare', hvilket Marcus besvarade med ett hjärtligt skratt.» En betydligt avvikande mening företrädes av bl. a. apotekare H. G. O. Enell, som i ett brev till förf. skriver: »Beträffande L:s röst så vill jag minnas den var skarp och timbren obehaglig, och jag kommer säkert ihåg att officerare och andra, som i mitt hem närvaro, då han sjöng, hyssjades och väsnades för att få honom tyst.» Det tycks, som om den senare åsikten hade pluralitet för sig. Men, som sagt, L:s musikaliska begåvning var säkerligen ej ringa — det var utbildning, som fattades.

¹⁹ Det har tyvärr inte lyckats mig att återfinna denna prisstudie eller den åtföljande teckningen. I Konstföreningens vinstförteckning för 1848 förekommer såsom n:r 5: »Ett träd», Etyde i olja af Hr Larsson. Tillhör arkitekten hr J. A. Hallgren. Enl. en uppgift i akademins nekrolog var detta prisstudien. (Detta var det första arbete som Konstföreningen inköpte av L. Det betaltes med 25 rdr banko). I katalogen för Marcus Larsson-utställningen 1880 finna vi under n:r 67 »En ek», stu-

die, grosshandlare I. Hirsch, och under n:r 68 »En större ek», enkefru M. C. Pettersson. Möjligen var någon av dessa den prisbelönta duken. — I recensionen över akademins utställning d. å. skriver Aftonbladet: »Cedergren och Larsson äro ännu 'unga män i verket'; goda anlag sakna de ej, böra dock ej köra fram för tidigt på vädjobanan.»

²⁰ Bilderna befinna sig på Holsby-Lillegård nära Alsheda och tillhöra v. häradshövding Gustaf Gavelius, som godhetsfullt har meddelat mig uppgifterna om L:s vistelse i prostgården.

²¹ »Kamreraren i Arméens Amorteringsfond, Kammarskrifvaren i Kongl. Kammar Rätten och t. f. Revisorn i Arméens pensions Cassa L. Lidbäck.» Jakobs församlings mantalslängd för 1849, uppgiften n:r 618.

²² Carlemans uppgift bekräftas i själva verket av ett par kvitton av L. i Konstföreningens räkenskapsböcker, daterade Stockholm, resp. »den 15 December 1848» och »6 Mars 1849». Denna vinter finnes L. även antecknad i akademins protokoll såsom elev i modellskolan, varifrån han hade inlämnat arbeten till högtidsdagen 1849. L:s förordnande måste alltså ligga mellan medio av mars 1849 och den 2 november s. å., då han åter i Stockholm daterar ett kvitto till Konstföreningen. Tänkbart är ju, att han skulle ha utsträckt föregående sommars studieresa ända till Helsingborg, ehuru man visserligen tycker, att besöket i Skåne borde ha kvarlämnat flera spår i hans produktion än det lilla fantastiska månskensstycket. Man kan ju också förklara signaturen som en feldatering.

²³ Meddelat av generaldirektör Sigfrid Wieselgren, vars broder, sedermera bibliotekarien Harald Wieselgren en tid befann sig bland offren för detta mod. Under helsingborgstiden fann L. en frikostig mecenat i greve C. Fred. Dücker.

²⁴ Detta köpenhamnsbesök torde L. hava företagit omedelbart innan sin återkomst till Stockholm, alltså i slutet av oktober 1849. Detta kan man sluta till av ett »Vinterstycke utanför Köpenhamn», som förekom som n:r 242 på akademins utställning 1850 och där A. B. fann »en dansk eller skånsk barvinter mycket riktigt avbildad».

²⁵ I Nordisk familjebok uppger Eichhorn, att L. vände sig till Anton Melbye, och Nordensvan tycks vara av samma åsikt, då han ej rättar E. I varje fall leder hans obestämda »Melby», utan förnamn, tanken närmast på den berömdare brodern. Emellertid kan L. ej hava haft Anton Melbye till lärare, då denne redan den 12 juli 1847 hade lämnat sitt fädernesland och slagit sig ned i Paris, där han stannade ända till 1868. Ett lika avgörande skäl torde den grundåtskillnad vara som finnes mellan L:s och Anton Melbyes konst. Att däremot Wilhelm Melbye var L:s lärare, har jag fått bekräftat av Ms ännu levande änka, fru N. Melbye, f. Matthison-Hansen.

²⁶ Kalendern Norden 1861.

²⁷ L. tycks emellertid ej hava varit rädd för jämförelsen med sin förebild, ty till de svenska artisternas utställning i Köpenhamn 1851 skickade han trenne dukar, däribland en marin *Skepp i Kristianiafjorden*.

²⁸ »Kamreraren i Stadens Brandförsäkrings-Contor samt Kamreraren vid Cassan vid Kongl. Theatern.» Jakobs församlings mantalslängd för 1850, uppgift n:r 628.

²⁹ Aftonbladet finner honom vara en utmärkt konstnär, icke blott som marinmålare utan även som landskaps- och genremålare. På tal om n:r 249, »Båttstad, i Skåne, vid solnedgången», säger tidningen bl. a.: »Hr L. visar sig tillhöra den nordiska konstskola i landskapsmålning, som man i Sverige kan kalla ny men som synbart varit länge hemmastadd i Norge och som frigjort sig från den annars alltför inrotade gamla traditionen att det så kallade sydländska i belysning, färgskiftning och luftperspektiv skulle så uteslutande tillhöra södern, framför allt Italien, att något därav icke träffas norr om Alpen».

³⁰ I Konstnäs-Gillet's album, utgivet av Wilhelm Malm, 4:de h., där denna duk finnes återgiven i litografi, står blott Nordenbergs namn angivet.

³¹ På akad. expos. 1850 utställde Zoll ett annat porträtt av L., som här står i helfigur på en klippstrand vid havet, betraktande vågorna med ritstiftet i hand. »Det är en poetiskt tänkt och utförd tavla; porträttet säges vara fullkomligen likt», skriver Aftonbladet. Var det har hamnat är mig obekant.

³² Morgonposten 17 okt. 1850.

³³ Jakobs församlings mantalslängd för 1851, uppgiften n:r 736.

³⁴ Nordisk familjebok uppger oriktigt att L. företog denna expedition sommaren 1850, och akademins nekrolog förlägger den t. o. m. till 1849.

³⁵ L:s pass var utfärdat redan den 13 maj 1851. (Påskriftsböcker för uppvisade pass 1851).

³⁶ Meddelat av kabinettskammarherrn, friherre F. Wrangel.

³⁷ Post-Tidningen 21 okt. 1851.

³⁸ Påskriftsböcker för uppvisade pass, 1851.

³⁹ Brev från F. Fagerlin till Bengt Nordenberg den 31 maj 1852. Tillhör landskapsmålaren hr Hjalmar Falk.

⁴⁰ I verifikationsbandet till 1853 ars mantalslängd för Klara församling har jag i förteckningen för huset n:r 41 Drottninggatan funnit följande uppgift: »De under n:o 5, 6, 7 & 8 (Porträttmålaren Carl Gustaf Stever, eleverna vid Konstakademien Gustaf Wahlbom och Pehr Fredr. Kjerrulf samt städerskan Brita Christina Eriksson) bebo en mindre våning, förhyrd till marinmålaren M. Larsson, som med sin hustru rest utrikes, utan att hafva aflemnat någon mantalsförteckning.»

GETTY RESEARCH INSTITUTE

3 3125 01378 3671

STOCKHOLM

KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER

1907
